

Alibi

Eörsi István: Zárt térben

A forradalmár tragédiája – vagy tragikomédiája – nem az, ha forradalma elbukik, hanem az, ha győzedelmeskedik (még ha harminchárom év késéssel is): ha meg kell érnie, hogy a győzelemtől sem lesz senki jobb és boldogabb, mint ahogy az ország sem, a hithű forradalmár hazája. Az író tragédiája – vagy tragikomédiája –, hogy nem tud együtt élni a gondolat: sohasem lehet biztos tehetsége mértékében és munkája értékében. A férfi tragédiája – vagy tragikomédiája –, hogy bármilyen ütemben falja is őket, a nők sora végtelen: nincs olyan nő, aki után ne következnek újabb a sorban.

Körülbelül ez a témája vagy anyaga Eörsi István új könyvének, s körülbelül ezek a tanulságok is, amelyeket az olvasó leszűrhet belőle. Azaz Eörsi ezúttal Eörsiről írt könyvet. Az anyag – Én, élet, világ – nyilván a memoár műfajában jelöli ki a maga feldolgozási módját, s Eörsi könyve voltaképpen ez, mégpedig a memoár két klasszikus szerepkörében: a könyv önfeltárás és korrajz, Eörsi élete és kora, illetve e kettőnek az ötvenhatos börtönből való szabadulás és a rendszer-váltás éveit közé eső része.

Eörsi mindkét szerepkörében jól teljesít. Az önfeltárás oldalán ironikus gyónást olvasunk, öntetszelgés és öngyötres paradox elegyét, önképet az Énről, akinek többnyire így se jó, úgy se jó (szerelmileg is ez a helyzet: mindig csak a más asszonya...), s aki képes egyszerre látni és láttatni magát az önbizalom óriásaként és az önmagában való bizonytalanság kisgyermekéeként, számot vetvén ennek a kettősségnek minden kompenzatorikus következményével, mely viselkedésében, modorában, barátságaiban (vagy azok hiányában) és szerelmeiben (vagy azok kudarcában) csapódik le. S meggyőző a másik szerepben is, a Kádár-rezsim jellemzésében, különösen a korszakban dívó értelmiségi – pontosabban: írói – magatartásformák kesernyésen szatirikus rajzában, a kényelmes felejtés és célszerű öncsalás világa ellen akkor is, azóta, utólag is afféle bohóc-prófétaként ágáló kortanú igazságainak a megfogalmazásában és közreadásában.

Am Eörsi István könyve nem memoár, hanem – legalábbis szerzője szándéka szerint – regény. „Bizonytalanságban hagyom a mélyen tisztelt publikumot afelelől, hogy mi történt meg valójában velem, és mi az, amit hozzáköltöttem az élményeimhez. A valósághoz fikciót keverek. Ha megfontoltan és jó ösztönrel fabulálok, akkor talán több igazság kúszik elő belőlem” – indokolja eljárását a vállalkozás jellegét taglaló bevezetőjében. Önmagát átnevezi Borsinak, visszahelyezi saját múltjába, az 1989-es évbe, és a jelenből visszapillantva regényfiguraként mozgatja, illetve kommentálja önmagát. Még valamiféle cselekményt is szerkeszt mindehhez: egy Angliába szakadt fiatal értelmiségi hölgy, bizonyos Pallagi Erzsébet keresi fel őt Luppaszigeti alkotói magányában, hogy interjút készítsen vele a Times Literary Supplement számára, másfél napot tölt vele (az éjszakát is beleértve, bár váratlanul szűzies körülmények között). A gyónás és a korrajz a vele folytatott párbeszédben, illetve emlékektől-bortól ittasult monológok formájában „kúszik elő” Eörsi-Borsiból.

De a regényszerűség alibije, sajnos, nem működik, a fikció hozzákeverése a valósághoz nem segíti hozzá Eörsit a „több igazsághoz”. Igazságai már azelőtt is kész igazságok, hogy könyvébe szőné őket, s a könyvben is ugyanazok maradnak. A regényszerűség nem működik, mert nem végzi el ezeknek az igazságoknak a sajátosan szépirodalmi természetű felülvizsgálatát, viszonylagosítását, ellenpontosítását: azaz átértelmezését. A fikciós elem egyébként is többnyire kimerül valamiféle álcázásban, ismert helyszínek és közszereplők álnévvel való ellátásában. Miféle igazságtöbbletet termel, hogy a Luxor preszszót Lúdtoll presszónak hívják a regényben, Aczél elvtársat pedig Verebes elvtársnak? S ha már ők álnevet kaptak, Vas István miért marad Vas István, Kádár János pedig Kádár János?

És kilóg a lóláb a történet tekintetében is: az interjúhistoria nem több pusztán ürügynél, hogy Eörsi közreadhassa részben személyes-vallomásos, részben értekező-esszéisztikus regiszterű, zömmel regényszerűtlen szövegmeneteit. A Zárt térben regénynek így sajnos, kudarc. Viszont izgalmas, őszinte, okos és tanulságos könyv, magával ragadó memoár, ha gondolatban le tudjuk hántani róla a regényszerűség ürügyét, illetve alibijét. (noran, 240 oldal, 2400 forint)

TAKÁCS FERENC